

Η επανάσταση του 1821 και ο μαρτυρικός θάνατος του Οικουμενικού Πατριάρχου Αγίου Γρηγορίου Ε΄ (+1821)

- Το χρονικό ενός φρικτού και μαρτυρικού θανάτου, που ο χρόνος δεν τον έσβησε από την συλλογική μνήμη των Ελλήνων

Όταν την 25η Μαρτίου 1821 εξερράγη η επανάσταση στην Πελοπόννησο για την απελευθέρωση και αναγέννησή μας από τον επί τετρακόσια έτη οθωμανικό ζυγό, στην κεφαλή της Μητρος Ορθοδόξου Εκκλησίας Οικουμενικός Πατριάρχης ήταν ο Άγιος Γρηγόριος ο Ε΄ (1797-1798, 1806-1808, 1818-1821).

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος πληροφορηθείς την ελληνική επανάσταση προσπάθησε αρχικά να καθυστερήσει τον Σουλτάνο, προκειμένου να μη σφαγεί όλος ο χριστιανικός πληθυσμός της Κωνσταντινουπόλεως και κυρίως της Πελοποννήσου. Ο ίδιος ο Πατριάρχης ως Εθνάρχης και κεφαλή του Ρωμαϊκού Γένους αρνήθηκε να παραιτηθεί ή να φύγει για να σωθεί, όπως μυστικά τον προέτρεπαν πολλοί, ακόμη και ορισμένοι αξιωματούχοι Οθωμανοί που τον συμπαθούσαν και τον εσέβοντο.

Επειδή όμως η Επανάσταση των Ελλήνων δεν έπαυε στην Πελοπόννησο, ο Σουλτάνος εστράφη κατά των ηγετών του έθνους, αλλά και εναντίον του απλού λαού. Τότε φυλακίστησαν οι Μητροπολίτες Νικομηδείας Αθανάσιος, Δέρκων Γρηγόριος και Αγκιάλου Ευγένιος. Εκρατήθησαν ως όμηροι οι Αρχιερείς Θεσσαλονίκης Ιωσήφ, Αδριανουπόλεως Δωρόθεος και ο Τυρνόβου Ιωαννίκιος. Την ίδια περίοδο εφονεύθησαν ο Μιχαήλ Χαντζερής, ο Αλέξανδρος Ράλλης και ο Γεώργιος Μαυροκορδάτος. Το ταπεινό και πολυμαρτυρικό Φανάριο τότε είχε μεταβληθεί σε σφαγείο και τόπο απαγχονίσεων.

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος έβλεπε ότι έφθανε η ημέρα και της δικής του θανατώσεως. Όταν λοιπόν έφθασε στο Πατριαρχείο, λίγο μετά το πέρας της Θείας Λειτουργίας των Βαΐων, η διαταγή να αποστείλει στην Πύλη κατάλογο των ελληνικών οικογενειών του Φαναρίου με πλήρη τα προσωπικά στοιχεία τους, ο Πατριάρχης ηρνήθη να υπακούσει στην Σουλτανική διαταγή επειδή είχε καταλάβει τον σκοπό των Οθωμανών.

Τότε και πάλι ορισμένοι Έλληνες αξιωματούχοι και Οθωμανοί προέτρεψαν τον Γρηγόριο να εγκαταλείψει το Πατριαρχείο και να φύγει μυστικά για να σωθεί. Και πάλι όμως η αθάνατη ελληνική ψυχή του Πατριάρχου είτε «ΟΧΙ». Η απάντηση επί λέξει του Γρηγορίου ήταν η εξής: **«με προτρέπει εις φυγήν... Ουχί! Εγώ διά τούτο είμαι Πατριάρχης, όπως σώσω το έθνος μου, ουχί δε όπως απωλεσθή τούτο διά της χειρός των γενιτσάρων... Ο θάνατός μου ίσως επιφέρει μεγαλυτέραν ωφέλειαν**

παρά η ζωή μου. Ναι ας μη γίνω χλεύασμα των ζώντων. Δεν θα ανεχθώ να με δακτυλοδεικτώσι λέγοντες: Ιδού ο φονεύς Πατριάρχης.

Αν το έθνος μου σωθή και θριαμβεύση, τότε πέποιθα θα μου αποδώση θυμίμα επαίνου και τιμών, διότι εξεπλήρωσα το χρέος μου... Υπάγω όπου με καλεί ο νους μου, ο μέγας κλήρος του έθνους, και ο Πατήρ ο ουράνιος ο μάρτυς των ανθρωπίνων πράξεων».

Κατά την 3η Απριλίου του 1821, όταν ο Πατριάρχης έμαθε ότι οι Τούρκοι άδικα ενοχοποιούσαν τον Έλληνα Κ. Μουρούζη, τον επισκέφθηκε και τον παρεκάλεσε να φύγει. Εκείνος όμως προέτρεψε να φύγει ο Πατριάρχης για να σωθεί. Τότε για τρίτη φορά ο Γρηγόριος αρνήθηκε και είπε· **«γνωρίζω την τύχη που με περιμένει, αλλά εάν φύγω, θα σώσω μόνο την δική μου ζωή. Θα δω όμως ότι την ζωή μου θα εξαγοράσει το αθώο αίμα απείρων αθώων ανθρώπων».** Μετά την απάντηση αυτή του Γρηγορίου, οι δύο άνδρες αγκαλιάσθηκαν και με λυγμούς και δάκρυα έδωσαν τον τελευταίο ασπασμό τους. Τελικώς ο Κ. Μουρούζης συνελήφθη και απαγχονίστηκε.

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος τα μεσάνυχτα του Μεγάλου Σαββάτου κατήλθε στον Πατριαρχικό ναό του Αγίου Γρηγορίου μαζί με άλλους 8 αρχιερείς και ετέλεσε την ακολουθία της Αναστάσεως και την Θεία Λειτουργία. Έπειτα ανήλθε στην πατριαρχική αίθουσα του Θρόνου με τους Αρχιερείς και στη συνέχεια απεσύρθη για να αναπαυθεί.

Την 10η πρωινή ώρα της Κυριακή του Πάσχα (10 Απριλίου 1821) έφθασε στο Πατριαρχείο ο Τούρκος γενικός γραμματέας του υπουργείου των εξωτερικών και ανεκοίνωσε στην Ιερά Σύνοδο και στον Πατριάρχη το σουλτανικό φερμάνιο με το οποίο ο Γρηγόριος επαύετο του αξιώματός του «ως ανάξιος του Πατριαρχικού θρόνου, αγνώμων προς τον Σουλτάνο και άπιστος». Στη συνέχεια, απήχθη από τους Τούρκους, συνοδευόμενος από τον Αρχιδιάκονό του Νικηφόρο, τον διάκονο Αγάπιο και τον ανεψιό του Δημήτριο, και εκλείσθη σε φυλακή, όπου τον εχλεύασαν, τον μαστίγωσαν και τον έσυραν στο έδαφος. Έφθασαν μέχρι του σημείου να τον προτρέψουν να ασπασθεί το Ισλάμ για να σωθεί. Τότε ο γενναίος Πατριάρχης Γρηγόριος απάντησε με τόλμη: «Κάμετε το έργον σας... Ο Πατριάρχης των Χριστιανών αποθνήσκει Χριστιανός». Παράλληλα ο Σουλτάνος με νέο φερμάνιο διέταξε τους αρχιερείς της Ιεράς Συνόδου να εκλέξουν αντικανονικά νέο Πατριάρχη, ενώ οι Τούρκοι ετοιμάζαν τον τόπο της αγχόνης για την θανάτωση του Αγίου Γρηγορίου.

Από την φυλακή οι Τούρκοι μετέφεραν τον Γρηγόριο στην αποβάθρα του Φαναρίου και αφού έλαβαν σχοινί από κάποιο κοντινό καφενείο, τον οδήγησαν στην κεντρική Πύλη του Πατριαρχείου, όπου είχαν συγκεντρωθεί Τούρκοι και Εβραίοι. Η μεσαία Πύλη του Πατριαρχείου, μια εκ των τριών, ορίσθηκε ως τόπος απαγχονισμού του. Όσο χρόνο ετοιμαζόταν η αγχόνη, ο Πατριάρχης Γρηγόριος προσευχόταν σιωπηλά, έχοντας την κεφαλή του κεκλιμένη στον ώμο του. Στη συνέχεια ο δήμιος αφάιρεσε το εγκόλπιο, το ράσο και ό,τι άλλο είχε επάνω του ο Πατριάρχης και τον εκρέμασε. Οι Τούρκοι και οι Εβραίοι όσο ψυχορραγούσε ο Πατριάρχης τον λιθοβο-

λούσαν, ενώ οι Χριστιανοί κρυμμένοι έβλεπαν και με ολοδάκρυους λυγμούς και θρήνους δεν μπορούσαν να πιστεύσουν στα μάτια τους. Με τον τρόπο αυτό απαγχονίσθηκε την 10η Απριλίου 1821 (Κυριακή του Πάσχα) ο 70χρονος Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄. Τοιουτοτρόπως κατέστη σύμβολο αθάνατο της Εκκλησίας και του Γένους.

Το λείψανό του παρέμεινε στην αγχώνη κρεμασμένο επί τρεις ημέρες, αλλά δεν εδόθη στους Χριστιανούς για να το ενταφιάσουν. Αντιθέτως, έναντι χρηματικού ποσού «πουλήθηκε» στους Εβραίους οι οποίοι μαζί με τους Τούρκους, με χλευασμούς, ύβρεις, κατάρες και χυδαιότητες έσερναν γυμνό το σώμα του Πατριάρχου στους δρόμους της Κωνσταντινουπόλεως. Τελικώς, μαζί με τους Τούρκους το έρριψαν στη θάλασσα, αφού προσέδεσαν σ' αυτό ογκώδη λίθο για να καταβυθισθεί, αφού προηγουμένως κατετρύπησαν με λόγχες το σώμα για να απορροφήσει νερό και να χαθεί στα έγκατα του βυθού.

Παρά ταύτα το λείψανο επέπλευσε και περισυνελέγη από τον Έλληνα πλοίαρχο του υπό Ρωσική σημαία πλοίου «Ο Άγιος Νικόλαος» που κατευθύνετο στην Οδησό. Την 16η Απριλίου έγινε η ανάσυρση του λειψάνου από τη θάλασσα και η αναγνώρισή του. Την 16η Ιουνίου 1821 ετάφη με πρωτοφανείς και πρωτόγνωρες τιμές στην Οδησό και το έτος 1871 μετεφέρθη στην Ελλάδα, όπου φυλάσσεται μέχρι και σήμερα εντός λάρνακος στον Μητροπολιτικό Ναό των Αθηνών. Η επίσημη Εκκλησία της Ελλάδος διά πράξεώς της κατά το έτος 1921 και με τη συμμετοχή του τότε ευρισκομένου στην Αθήνα Πατριάρχου Αλεξανδρείας Φωτίου, ανεκήρυξε τον Ιερομάρτυρα Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ ως Άγιο της Ορθοδόξου Ανατολικής του Χριστού Εκκλησίας.

Μέχρι και σήμερα η κεντρική πύλη των Πατριαρχείων της Κωνσταντινουπόλεως, όπου απαγχονίσθηκε ο Πατριάρχης Γρηγόριος, παραμένει κλειστή.

Ο δε μαρμάρινος ανδριάντας αυτού ανηγέρθη και μέχρι σήμερα ευρίσκεται στα προπύλαια του Πανεπιστημίου Αθηνών, εις μνημόσυνον αιώνιον.